

ks. Piotr Kroczek

UNIwersytet PapiESki JANA PAWŁA II

Reakcje biskupów na *Amoris lætitia*

W 2016 roku, po opublikowaniu Adhortacji apostolskiej *Amoris lætitia*¹, biskupi – w odpowiedzi na nauczanie synodalne i korzystając z kompetencji przyznanej im przez papieża (*Amoris lætitia*, 300) – wydali na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym wskazania dotyczące dyscypliny sakramentalnej wobec tych wiernych, których adhortacja określa jako osoby „rozwiedzione, żyjące w nowych związkach” (*Amoris lætitia*, 243, 298).

Celem niniejszego tekstu jest pokazanie spektrum zawartych w tych wskazaniach rozwiązań, które są pokłosiem rozmaitego rozumienia dyscypliny zawartej w *Amoris lætitia*. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez zaprezentowanie wypowiedzi konferencji biskupów pochodzących z takich krajów jak:

- 1) USA – arcybiskup Filadelfii;
- 2) Argentyna – biskupi rejonu regionu Buenos Aires;
- 3) Kazachstan – wszyscy biskupi;
- 4) Polska – Konferencja Episkopatu Polski.

Te wypowiedzi zostały wybrane według klucza podmiotowego i treściowego, a przedstawione będą w kolejności chronologicznej. Po pierwsze chodziło o pokazanie, że reakcje na *Amoris lætitia* wydane są przez pojedynczych biskupów diecezjalnych

¹ Franciscus PP., Adhortatio post-synodalis de amore in familia *Amoris lætitia*, 19 Martiis 2016, „Acta Apostolicæ Sedis” 108 (2016), s. 311–446; tekst polski: Franciszek, Posynodalna adhortacja apostolska *Amoris lætitia*, Kraków 2016 (dalej: *Amoris lætitia*).

(np. arcybiskup Filadelfii), biskupów danego regionu duszpasterskiego (co miało miejsce w przypadku Argentyny), niektórych – nieformalnie zebranych biskupów danego kraju (Kazachstan) i wreszcie Konferencji Episkopatu (Polska). Po drugie, wybór reakcji był podyktowany chęcią pokazania możliwe całego spektrum rozwiązań wynikających z rozmaitych sposobów rozumienia *Amoris laetitia*.

Celem tego zestawienia nie jest ani krytyczna prezentacja, ani polemika z poglądami biskupów, ani nauczaniem zawartym w *Amoris laetitia*, ani nawet przedstawianie własnego zdania na temat interpretacji *Amoris laetitia*, lecz pokazanie, w jak różny sposób nauczanie papieża Franciszka jest rozumiane.

1. USA

Arcybiskup Filadelfii Charles Chaput 1 lipca 2016 roku, czyli już niecałe trzy miesiące po opublikowaniu *Amoris laetitia*, wydał wytyczne duszpasterskie dotyczące wdrażania *Amoris laetitia* w jego archidiecezji. Dokument nosi tytuł: *Pastoral Guidelines for Implementing Amoris laetitia Archdiocese of Philadelphia*². Wskazówki te przeznaczone były dla kapłanów i diakonów, seminarzystów i osób świeckich pracujących na polu małżeństwa, posługi sakramentalnej i opieki duszpasterskiej w sprawach ludzkiej seksualności.

W tym dokumencie wskazano na początku istotną uwagę metodologiczną służącą prawidłowemu rozumieniu *Amoris laetitia*. Arcybiskup zauważył, że tak jak wszystkie dokumenty Magisterium Kościoła, również *Amoris laetitia* może być w pełni rozumiana tylko wtedy, gdy czyta się ją w nurcie tradycji nauczania i życia Kościoła, mimo że samo to nauczanie nie jest dokładnie przytaczane.

² http://archphila.org/wp-content/uploads/2016/06/AOP_AL-guidelines.pdf (dostęp: 10.05.2018) lub „Nova et vetera” 15 (2018) no 1, s. 1–7.

Kolejne części dokumentu z Filadelfii dotyczą wskazań dotyczących katolickich małżeństw i rodzin w kwestii otwartości na potomstwo, życia duchowego i sakramentalnego małżonków, a szczególnie wspólnej modlitwy, czytania Pisma Świętego w domu i częstego przyjmowania sakramentów pokuty i Komunii świętej oraz potrzeby budowania wzajemnego wsparcia z zaangażowanymi katolickimi przyjaciółmi i rodziną.

W dalszej kolejności udzielono w dokumencie wskazówek dla katolików, którzy są rozwiedzeni i nie pozostają w związku małżeńskim. Tym osobom duszpasterze powinni zaoferować zrozumienie, wsparcie i praktyczną pomoc. Celem tych zabiegów jest niesienie pomocy duszpasterskiej, aby te osoby mogły trwać we wierze.

Arcybiskup Filadelfii zauważa, że w niektórych przypadkach można racjonalnie zapytać, czy związek małżeński, który się rozpadł, był ważny, a zatem, czy mogą istnieć podstawy do wydania orzeczenia o jego nieważności. Osoby żyjące w takich okolicznościach powinny być mocno zachęcane do zwracania się o pomoc do trybunału kościelnego.

Budzącą najwięcej oczekiwań częścią dokumentu jest z pewnością ta dotycząca katolików, którzy są rozwiedzeni i cywilnie powtórnie zawarli związek małżeński, czyli tych, wobec których w *Amoris lætitia* przejawia się szczególną troskę. Osoby te, zgodnie z wytycznymi, mają być przyjęte przez wspólnotę katolicką. Proboszczowie powinni zadbać o to, by osoby te nie uważały się za obce Kościołowi. Przeciwnie – jako ochrzczeni mogą (i powinny) uczestniczyć w życiu Kościoła. Zaprasza się ich do udziału we mszy św. i wspólnej modlitwie oraz do zaangażowania się w działalność parafii. Ich dzieci powinny być wychowane w wierze. Kapłani powinni towarzyszyć takim osobom, pomagając im – zgodnie z nauczaniem Kościoła i wytycznymi biskupa – w zrozumieniu ich sytuacji. Duszpasterze muszą zawsze wiernie przekazywać

nauczanie katolickie wszystkim osobom zarówno w konfesjonale, jak i publicznie.

W dokumencie pada kluczowe pytanie: *Czy rozwiedzeni i cywilnie małżeństwo może przyjąć sakramenty?* Odpowiedź jest następująca: „Ogólnie rzecz biorąc, ochrzczeni członkowie Kościoła są zawsze z zasady zapraszani do sakramentów. Drzwi konfesjonału są zawsze otwarte dla skruszonego i skruszonego serca. Co z Komunią? Każdy katolik, nie tylko rozwiedziony i cywilnie ponownie ożeniony, musi sakramentalnie wyznać wszystkie ciężkie grzechy, których jest świadomy, z wyraźnym celem zmiany, zanim otrzyma Eucharystię”. I dalej, w *Pastoral Guidelines*, przypomina się nauczanie *Familiaris consortio*³ o tym, że w przypadku takich osób Kościoła wymaga od nich powstrzymania się od intymności seksualnej, aby otrzymać pojednanie w sakramencie pokuty, który mógłby otworzyć drogę do Eucharystii. Arcybiskup przypomina, że publiczny stan tych osób i ich stan życia w nowej relacji małżeńskiej są sprzeczne z nauką Chrystusa. Dlatego należy uniknąć sugerowania, poparcia dla rozwodu i ponownego zawarcia małżeństwa cywilnego poprzez to, że osoby rozwiedzione i ponownie będące w związku cywilnym nie powinny zajmować odpowiedzialnych stanowisk w parafii (np. w radach parafialnych), nie powinny też pełnić ważnych funkcji lub posługi liturgicznej (np. lektora).

Nie ma w dokumencie z Filadelfii żadnych wskazań dotyczących komunii świętej osób, które nie idą drogą oferowaną przez Kościół, opisaną w *Familiaris consortio*.

Kolejne części dokumentu dotyczą par, które kohabitują, czyli mieszkają razem jak małżeństwo, lecz nie są małżeństwem oraz

³ Joannes Paulus PP. II, Adhortatio apostolica *Familiaris consortio* de Familiae Christianae muneribus in mundo huius temporis (22.11.1981), s. 81–191, „Acta Apostolicae Sedis” 74 (1982); tekst polski: Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Wrocław 1994 (dalej: *Familiaris consortio*).

ludzi, którzy doświadczają przyciągania osób tej samej płci, a także par osób tej samej płci sformalizowanych w prawie cywilnym.

2. Argentyna

Biskupi rejonu regionu Buenos Aires w Argentynie napisali 5 września 2016 roku *List do kapłanów*⁴. Piszą oni, że z radością przyjęli *Amoris lætitia*, otwiera ona bowiem różne drzwi dla duszpasterstwa rodziny i daje nowe możliwości wykorzystania tego czasu miłosierdzia (*notabene* Roku Miłosierdzia). Dla biskupów argentyńskich kluczowy jest rozdział VIII *Amoris lætitia*, ponieważ odnosi się on do „wytycznych biskupa” (*Amoris lætitia*, 300), które mają pomóc w rozeznaniu możliwego dostępu do sakramentów przez niektóre osoby rozwiedzione żyjące w ponownym związku. Biskupi wyłącznie na realizacji tej kompetencji skupiają swoją uwagę i przedstawiają kilka wskazań i kryteriów koniecznych do dopuszczenia tych osób do Komunii, zaznaczając przy tym, że każdy biskup ma prawo do ich precyzowania lub uzupełnienia na terenie swojej diecezji.

We wskazaniach przypominają oni po pierwsze to, że nie można mówić o „pozwoleniach” na przystępowanie do sakramentów, lecz o procesie rozeznawania przy towarzyszeniu duszpasterza. Po drugie uważają oni, że duszpasterz powinien przekazać podstawowe przepowiadanie ewangeliczne, czyli kerygmat, który pobudzi i odnowi osobiste spotkanie z Jezusem Chrystusem. Następnie biskupi dają wskazówkę, że osobiste towarzyszenie osobom, o których mowa, to *via caritatis*, czyli „droga Jezusa: droga miłosierdzia i integracji” (*Amoris lætitia*, 296). Co ważne, ta droga nie musi koniecznie prowadzić do sakramentów, lecz może kierować ku innym formom ściślejszej integracji z życiem Kościoła.

⁴ Tekst hiszpański ze strony aica.org (Agencia Informativa Católica Argentina), tłum. W. Bojanowski; tekst polski: <https://deon.pl/wiara/wiara-i-spoleczenstwo/list-biskupow-ws-amoris-laetitia-pelny-tekst,408074> (dostęp: 12.12.2019).

W kolejnym punkcie swojego listu biskupi przypominają nauce Kościoła dotyczące sytuacji, w której małżonkowie żyjący w nowym związku są chrześcijanami kroczącymi drogą wiary. Wówczas można im zaproponować życie we wstrzemięźliwości seksualnej. Zaznaczają przy tym, że jest to wykonalne w konkretnych warunkach danej pary małżonków. Kluczowe w przedstawianych wskazaniach jest stwierdzenie, że gdy nie można było stwierdzić nieważności małżeństwa, to jest nadal możliwa droga rozeznania. Jeśli dochodzi się do rozpoznania, że w konkretnym przypadku istnieją okoliczności łągodzące odpowiedzialność i winę, a szczególnie jeśli bierze się pod uwagę dobro dzieci z nowego związku, może to – zgodnie z *Amoris lætitia* – otwierać możliwość przystąpienia do sakramentów: pojednania i Eucharystii.

Biskupi zaznaczają, że należy jednak unikać rozumienia tej możliwości jako nieograniczonego dostępu do sakramentów dla osób żyjących w sytuacjach nieregularnych albo uznania, że jakakolwiek sytuacja to usprawiedliwia. Proponuje się natomiast rozeznanie, które pozwoli ocenić odpowiednio każdy przypadek. Na przykład szczególnej ostrożności wymagają sytuacje „nowego związku zawartego po niedawnym rozwodzie” lub „kogoś, kto wielokrotnie nie wypełniał swoich zobowiązań rodzinnych” (*Amoris lætitia*, 298).

Biskupi argentyńscy przewidują możliwość przystępowania do sakramentów w sposób poufny, co przewidywała także *Familiaris consortio*.

3. Kazachstan

Biskupi Kazachstanu, a mianowicie: Tomasz Peta – arcybiskup metropolii archidiecezji Najświętszej Maryi Panny w Astanie, Jan Paweł Lenga – arcybiskup emerytowany z Karagandy i Atanazy Schneider – biskup pomocniczy archidiecezji Najświętszej Maryi Panny w Astanie, 31 grudnia 2017 roku, czyli *notabene* w Święto

Świętej Rodziny wydali dokument zatytułowany *Wyznanie niezmiennych prawd o małżeństwie sakramentalnym*⁵.

Zdaniem biskupów zasady *Amoris lætitia* stanowiące o tym, że w indywidualnych przypadkach osoby rozwiedzione mogą otrzymać sakrament pokuty i pojednania oraz mogą przyjąć komunię świętą, żyjąc jak małżeństwo z osobą, która nie jest ich prawowitym małżonkiem w świetle prawa kanonicznego – mimo że za potwierdzone przez najwyższą władzę Kościoła i przyjęte przez cześć hierarchii – „są zasadami obcymi całej tradycji wiary katolickiej i apostołskiej”.

Rozprzestrzenianie się tych zasad i zbudowanych na nich wskazań duszpasterskich spowodowało znaczne i stale rosnące zamieszanie wśród wiernych i duchowieństwa. To zamieszanie dotyka głównych przejawów życia Kościoła, takich jak: małżeństwo sakramentalne z rodziną, kościół domowy i sakrament Najświętszej Eucharystii.

Po tym stwierdzeniu biskupi przytaczają nauczanie Kościoła w przedmiotowej sprawie. Jest ono ich zdaniem zbudowane na fundamencie nauczania Jezusa Chrystusa i jest – począwszy od nauczania Apostołów i wszystkich papieży – stałe i niezienne, jednoznaczne, niebudzące wątpliwości zarówno w doktrynie (w teorii), jak i w dyscyplinie sakramentalnej (w praktyce). Ich zdaniem nauczanie to do momentu ogłoszenia *Amoris lætitia* było nieskażonym nauczaniem Chrystusa o nierozzerwalności małżeństwa. Dopuszczenie przez *Amoris lætitia* praktyki udzielania Komunii osobom, o których mowa, to istotna zmiana dwutysiącletniej dyscypliny sakramentalnej Kościoła.

⁵ Tekst polski: <http://www.pch24.pl/biskupi-z-kazachstanu--komunia-dla-rozwodnikow-obca-wierze-katolickiej,57240,i.html#ixzz61RkhwZyi>, ze strony onepeterfive.com, tłum. I. Parowicz (dostęp: 12.12.2019).

Biskupi z Kazachstanu twierdzą także, że dopuszczenie „rozwidzionych i żyjących w nowych związkach oznacza w praktyce aprobatę lub legitymizacji rozwodu, co nie tylko jest sprzeczne z wolą Bożą dotyczącą całkowitego zakazu rozwodów, ale także jest to rodzaj wprowadzenia rozwodów w życie Kościoła. Zdaniem biskupów, takie rozwiązanie przyczynić się może do eskalacji i tak już niezwykle nasilonego społecznego zjawiska, które Sobór Watykański II określił jako „plagą rozwodową” (*Gaudium et spes*, 47).

Następnie autorzy *Wyznania* krytycznie odnoszą się do możliwości, którą daje *Amoris laetitia*, a mianowicie do kwestii wprowadzenia lokalnych rozwiązań sprawy dyscypliny kościelnej w zakresie Komunii rozwiedzionych żyjących w ponownych związkach. Przywołują oni na poparcie swojego stanowiska liczne autorytety teologiczne Kościoła. Wymieniają wśród nich m.in. św. Ireneusza z Lyonu i św. Tomasza z Akwinu, którzy nauczali o absolutnej konieczności jedności nauczania.

Po tym wprowadzeniu biskupi przytaczają fragmenty wypowiedzi papieży: Piusa IX, Piusa XII, Pawła VI, Jana Pawła II, które ich zdaniem mają pełne zastosowanie do doktryny i dyscypliny sakramentalnej dotyczącej nierozzerwalności zawartego i dopełnionego małżeństwa, a w konwencji jasno wskazują negatywną ocenę rozwiązania dającego możliwość przystępowania do Komunii świętej osób, które po rozwodzie zawarły związek małżeński. To rozwiązanie biskupi – jako obrońcy jedności wiary i wspólnej dyscypliny Kościoła – w swoim wystąpieniu wyrażają w postaci kategorycznych zdań (por. *Lumen gentium*, 23).

Wymowa tych zdań jest jednoznaczna – relacje seksualne między osobami, które nie są związane ze sobą ważnym kanonicznym małżeństwem, co ma miejsce w przypadku osób rozwiedzionych, które ponownie zawarły związki małżeńskie – są zawsze sprzeczne z wolą Bożą i stanowią poważne wykroczenie przeciwko Bogu. Nie wolno zatem usprawiedliwiać, zatwierdzać

lub legitymizować – bezpośrednio lub pośrednio – rozvodu i nieślubnego, stabilnego związku seksualnego poprzez sakramentalną dyscyplinę przyjęcia do Komunii świętej.

4. Polska

Konferencja Episkopatu Polski na 379 zebraniu plenarnym 8 czerwca 2017 roku przyjęła dokument zatytułowany *Wytyczne pastoralne do adhortacji Amoris lætitia*⁶. Dokument ten w pierwszej części ukazuje nauczanie papieża Franciszka zawarte w tej adhortacji w kontekście nauczania papieży: Pawła VI, Jana Pawła II oraz Benedykta XVI.

Kluczowa jest część druga, w której biskupi polscy wyjaśniają kryteria duszpasterskie papieża Franciszka konieczne do zastosowania w praktyce duszpasterskiej i w praktyce dopuszczenia do Komunii osób żyjących nowych związkach, którymi są: przyjęcie, towarzyszenie, rozeznawanie i integracja.

Na bazie tego biskupi wzywają, aby „pełne miłości spojrzenie i wsparcie” okazać osobom, które „zostały opuszczone lub opuściły współmałżonka, ale obecnie podejmują starania, aby do sakramentalnego współmałżonka powrócić, trwając w miłości, wierności i modlitwie”. Wyjaśniają też, że „rozumienie należy też okazywać wiernym, którzy po rozpadzie małżeństwa sakramentalnego zawarli nowy związek, ze względu na istniejącą przeszkodę poprzedniego węzła małżeńskiego jedynie cywilny, ale starają się prowadzić życie chrześcijańskie, w wierze wychowując swoje dzieci, a spragnione pełnego uczestnictwa w sakramencie Eucharystii podejmują decyzję życia w relacji bratersko-siostrzanej”.

O ostatniej części dokumentu biskupi wskazują, iż papież Franciszek zwraca uwagę na „niezliczoną różnorodność sytuacji”,

6 https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/wytyczne_amoris_o8o62o18.html (dostęp: 12.11.2019).

w których znajdują się osoby, które rozwiódły się i zawarły ponowny związek cywilny. Ten fakt wymaga rzetelnego rozeznania sytuacji tych osób i uwzględnienia faktu, że stopień odpowiedzialności nie jest taki sam za każdym razem. Chodzi o odniesienie normy ogólnej do konkretnych osób i ich szczegółowych sytuacji. W tym nauczaniu Franciszka biskupi widzą rozwinięcie myśli Jana Pawła II, który wskazywał na potrzebę uwzględnienia złożoności sytuacji wiernych rozwiedzionych żyjących w nowych związkach cywilnych (por. *Familiaris consortio*, 84 § 2).

Biskupi polscy podkreślają, że rozeznawania konkretnych sytuacji „powinno najpierw prowadzić do udzielenia na drodze kościelnego procesu sądowego odpowiedzi na pytanie, czy można stwierdzić nieważność pierwszego związku małżeńskiego”. Jednak „w sytuacji, gdy prawomocnym wyrokiem orzeczone zostanie, iż nieważność nie może zostać stwierdzona, należy kontynuować rozeznanie o charakterze duszpasterskim”. To z kolei powinno prowadzić do „różnych, coraz głębszych form integracji ze wspólnotą kościelną. Powinno ono mieć formę indywidualnego i konsekwentnego, długotrwałego kierownictwa duchowego”.

Na zakończenie biskupi piszą, że konieczne jest wypracowanie nowego *Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin* dla Kościoła w Polsce, które będzie służyć przygotowaniu diecezjalnych i metropolitalnych instrukcji wykonawczych. Zdaniem biskupów należy powołać do życia ośrodki służby małżeństwu i rodzinie oraz wypracować program i określić kształt przygotowania księży do podejmowania drogi towarzyszenia wiernym i rozeznawania ich konkretnych sytuacji.

5. Monitorowanie reakcji na *Amoris laetitia* w USA

Powstanie *Amoris laetitia* było poprzedzone kwestionariuszem Franciszka. Takie rozwiązanie z punktu widzenia prawodawczego, jak również z punktu widzenia nauczania dyscyplinarnego jest pewnym *novum* w Kościele. Wpływać z niego może następny

krok, a mianowicie monitorowanie recepcji zawarty w *Amoris laetitia* rozwiązań.

Formą takiego monitorowania jest prośba Jego Eminencji Lorenza Kardynała Baldisseriego, sekretarza generalnego Biura Synodu Biskupów o przeprowadzenie ankiety wśród biskupów i liderów krajowych organizacji katolickich w Stanach Zjednoczonych Ameryki, aby ustalić, w jaki sposób *Amoris laetitia* jest przyjmowana i wdrażana w całym kraju. Wyniki tej kwerendy zostały opublikowane w specjalnym raporcie *Report on Reception and Implementation of Amoris laetitia in the United States. September 2016*⁷. Do napisania tego dokumentu posłużyły sprawozdania z 59 diecezji, z całych Stanów Zjednoczonych, jak również od 18 organizacji krajowych.

Pierwsza część tego dokumentu nosi tytuł *Recepcja*. Wskazuje się niej, że *Amoris laetitia* zasadniczo została dobrze przyjęta przez katolików w Stanach Zjednoczonych. Uznanie wzbudziło to, że położono w dokumencie nacisk na małżeństwa i rodziny oraz to, że doceniono ich rolę w Kościele. Odpowiedzi potwierdziły również duszpasterski charakter *Amoris laetitia* polegający na tym, że uwaga biskupów i księży została pod wpływem *Amoris laetitia* skupiona na osobach żyjących w nieregularnych sytuacjach małżeńskich. W odpowiedziach zauważono także, że doniesienia medialne i komentarze dotyczące *Amoris laetitia* niejednokrotnie przedstawiały wybiórczo tematy obecne w tym papieskim nauczaniu.

Druga część nosi tytuł *Wdrożenie*. Zauważono w niej, że odpowiadający na pytania zawarte w kwerendzie wskazali szereg sposobów, za pomocą których diecezje i organizacje katolickie obecnie wdrażają lub planują wdrożyć bogate nauczanie zawarte w *Amoris*

⁷ <http://www.usccb.org/issues-and-action/marriage-and-family/upload/Report-on-Reception-and-Implementation-of-Amoris-Laetitia-in-the-United-States.pdf> (dostęp: 1.11.2019). Dokument referuje A. Kłos-Skrzypczak, *Wstępna recepcja adhortacji Amoris laetitia przez Konferencję Amerykańskich Biskupów Katolickich, „Teologia i Moralność” 13 (2018) nr 1(23), s. 209–223.*

laetitia. Wynika z tego, iż wdrażanie *Amoris laetitia* będzie powolne i staranne. Kilku biskupów mówiło o utworzeniu komitetów planistycznych, które mają temu służyć. Celem takiego podejścia jest to, by wskazówki Ojca Świętego były starannie i właściwie realizowane. Takie komitety planistyczne zazwyczaj obejmują duchownych i świeckich, jak również osoby zaangażowane w posługę małżeństwom i rodzinom.

Elementem wdrożenia jest komunikowanie się z wiernymi katolikami. Wielu respondentów dzieliło się sposobami przekazywania orędzia zawartego w *Amoris laetitia*. Były to artykuły i felietony biskupów w czasopismach katolickich (np. diecezjalnych), komunikaty, rozpropagowanie tekstu adhortacji lub jej streszczenia na stronie internetowej diecezji, publikacje w mediach społecznościowych, ulotki, audycje w katolickich radiach, webinaria z prezentacjami. Inne godne uwagi metody komunikacji to internetowe przewodniki z materiałami uzupełniającymi dla wiernych i duchownych. Wielu respondentów wskazywało, że dokument ten będzie w najbliższym czasie przedmiotem zainteresowania na spotkaniach kapłańskich. Rzadziej wymieniana była zachęta do głoszenia kazań na temat *Amoris laetitia* czy włączenia jej tematów do edukacji seminaryjnej.

W opinii respondentów ważna jest edukacja i formacja duchownych. Wiele diecezji zapewniło lub planuje zapewnić duchownym możliwość studiowania tego dokumentu podczas seminariów, warsztatów czy dni studiów.

Elementem strategii wdrożenia nauczania *Amoris laetitia* jest także praca kurii diecezjalnych i ich jednostek organizacyjnych (np. biur, departamentów) zajmujących się małżeństwami i życiem rodzinnym. Do nich należy prowadzenie szkoleń dla wolontariuszy duszpasterstwa małżeństw oraz współpraca zarówno z innymi jednostkami, z biurami życia rodzinnego w różnych diecezjach, jak i z innymi biurami diecezjalnymi (np. tymi, które są zaangażowane we formację osób dorosłych, nauczanie katechetyczne). Wielu

biskupów poinformowało o zmianie struktur urzędów diecezjalnych w odpowiedzi na nacisk, jaki papież Franciszek kładzie na posługę rodzinom.

Kolejnym elementem wspomagającym recepcję *Amoris lætitia* są wydarzenia specjalne, które odbywały się w parafiach. Należą do nich dyskusje na temat tego dokumentu, wykłady, konferencje diecezjalne oraz synody diecezjalne, które częściowo lub całkowicie skupiają się na *Amoris lætitia*.

Liczne odpowiedzi wskazywały, że musi nastąpić ocena i wzmocnienie duszpasterstw związanych z przygotowaniem do małżeństwa i włączenie *Amoris lætitia* do nowych programów przygotowania dla narzeczonych. Nacisk położono także na wzmocnienie towarzyszenia nowożeńcom, parom doświadczającym trudności w związku oraz tym, którzy się rozstali lub rozwiedli na mocy prawa cywilnego. Odpowiedzi wskazywały na zwiększenie i udoskonalenie szkoleń, a także na zwiększenie zasobów edukacyjnych.

W wielu odpowiedziach wskazano, że *Amoris lætitia* daje możliwość odnowienia modeli posługiwania i opieki nad małżeństwami i rodzinami z powodu nowego tonu, jaki nadał papież Franciszek, kładąc nacisk na towarzyszenie, miłosierdzie, podkreślając mocne strony rodziny i radość z miłości.

Trzecia część *Raportu* zawiera przedstawienie innych elementów, które mogą być pomocne w propagowaniu *Amoris lætitia*. Obejmują one broszurę Q&A skierowaną do wszystkich wiernych oraz przedstawienie najlepszych praktyk – opartych na *Amoris lætitia* – przeznaczonych dla różnych obszarów duszpasterskich: przygotowania do małżeństwa, duszpasterstwa narzeczonych, ich rodziców, rodziców samotnie wychowujących dzieci, rodzin w stanie kryzysu lub rozbicia przez rozwód lub separację, ponownych małżeństw, małżeństw mieszanych oraz osób homoseksualnych.

Zauważono, że pomocne mogą być także wskazówki dla spowiedników, którzy mogą pomagać osobom w nieregularnych

związkach małżeńskich. Wskazano, że pomocne przy wprowadzeniu *Amoris lætitia* w życie mogą być inne drobne środki, takie jak: podręcznik do nauki lub dyskusji na temat tego dokumentu (nadający się do użytku parafialnego i wykorzystujący zrozumiały język), indeks tematyczny dokumentu, artykuły do gazet lub czasopism diecezjalnych, wkładki do biuletynów, filmy wideo o *Amoris lætitia*, a także treści mediów społecznościowych i grafiki, które mogłyby być wykorzystane przez różne grupy. Polecane są rekolekcje dla małżeństw, rozmowy lub seminaria poruszające tematykę seksualności człowieka i zagadnienia z teologii moralnej oraz służące rozpracowaniu kluczowych terminów *Amoris lætitia*, takich jak: rozeznanie, integracja, stopniowość, sumienie i miłosierdzie.

Niestety nie jest znana szersza skala reakcji biskupów i kościołów lokalnych na *Amoris lætitia* – nie tylko bowiem Konferencje Biskupów wydają praktyczne wskazania, ale także biskupi działający w pojedynkę w swoich diecezjach lub zebrani w różnych gremiach głównie w celach duszpasterskich. Wydaje się, że w przypadku *Amoris lætitia* pożądane byłoby szersze monitorowanie wydawanych praktycznych wskazań w skali całego Kościoła – w celu ich ewentualnej korekty.

Porównanie i wnioski

Przedstawione powyżej reakcje biskupów na nauczanie zawarte w *Amoris lætitia* pozwalają – poprzez ich porównanie – na wysunięcie następujących wniosków:

1. Nauczanie, jak się wydaje, otwierające możliwość dostępu do Komunii świętej osób żyjących w ponownych niekanonicznych związkach spotkało się z reakcją biskupów w postaci wypełniania przez nich zadania nauczycielskiego w Kościele. Reakcja ta jest także stymulowana kompetencją przyznaną im przez papieża w *Amoris lætitia* (300). Już sam fakt reakcji pozwala, należy uznać,

że *Amoris lætitia* została zauważona przez biskupów, a jej treść – niezależnie od kierunku ich reakcji – jest im znana.

2. Zaprezentowane reakcje biskupów mogą mieć różne czasem bardzo doniosłe znaczenie dla życia religijnego wiernych rozdzielonych i mogą powodować realne zmiany w tym życiu – w zależności od rodzaju reakcji i jej konsekwencji praktycznych reakcji. Nie są więc to reakcje, które (jak niestety bywa) interesują wyłącznie samych reagujących.

Sz szczególnie reakcja biskupów argentyńskich jest przykładem bardzo praktycznego podejścia do *Amoris lætitia* w kluczowym obszarze, co może wpływać na życie katolików. W swoim liście nie powtarzają nauczania Kościoła, ale aplikują je zgodnie z przyznaną im kompetencją. Jest to aplikacja – jak sami biskupi zaznaczają – wstępna i podlegająca korekcie na poziomie lokalnym, czyli diecezjalnym.

Biskupi polscy z kolei przypominają nauczanie Kościoła, aby wyjaśnić genezę nauczania zawartego w *Amoris lætitia* i legitymizować je, wykazując to, że *Amoris lætitia* jest wpisana w nurt tradycji. Nie ma w polskim dokumencie praktycznych wskazań dla duszpasterza lub wiernych, a jedynie ich zapowiedź. Ta reakcja, jak się wydaje, będzie w perspektywie pozbawiona wpływu na wiernych.

Z kolei biskupi Kazachstanu odcinając się od nauczania papieża Franciszka, podają praktyczne wskazania, lecz w postaci nakazu utrzymania obecnej dyscypliny w zakresie Komunii dla rozdzielonych. Arcybiskup Filadelfii natomiast przypomniał katolickie nauczanie zawarte w *Familiaris consortio* i pominął wskazania z *Amoris lætitia*, mimo że – jak można sądzić z jego wskazań – były mu znane. Te dwie ostatnie reakcje utrzymujące *status quo* powodują, że *Amoris lætitia* nie wpłynie na życie wiernych.

3. Niektóre reakcje biskupów podkreślają dogmatyczny charakter *Amoris lætitia* – to można powiedzieć o reakcji biskupów Kazachstanu, a inne reakcje skupiają się raczej duszpasterski charakter adhortacji – przykładem może być list biskupów Argentyny.

4. Niektóre reakcje mają tendencję do przedstawiania krótko-wzrocznego spojrzenia na *Amoris laetitia*, co przejawia się w zainteresowaniu tylko kilkoma tematami z szerokiego zakresu tematycznego poruszanego w adhortacji – ma to miejsce w przypadku listu biskupów z Argentyny i Kazachstanu.

5. Nie sposób nie zauważyć rozłamu w rozumieniu *Amoris laetitia*. Pozostaje pytanie: Czy jest ono bezpośrednio osadzone w tekście adhortacji, czy też wynika z czynnika ludzkiej grzeszności interpretatorów?

SUMMARY

Bishops' reactions to *Amoris laetitia*

The Apostolic Exhortation *Amoris laetitia* of pope Francis met with a lively response from bishops around the world. These reactions were very varied: from full accent to almost rejection. The bishops, in response to the synodal teaching and using the competence given to them by the Pope, issued, at the local, regional and national levels, in various forms, indications concerning the sacramental discipline towards their faithful. The article presents the teaching of bishops: USA, Argentina Kazakhstan and Poland. It also presents a document monitoring reactions to *Amoris laetitia* in the USA.

Keywords: *Amoris laetitia*, teaching of bishops, divorced, irregular situations

Piotr Kroczek, *Reakcje biskupów na „Amoris laetitia”, w: „Amoris laetitia” – pokłosie*, red. Piotr Kroczek, Kraków 2020, s. 9–24 (Annales Canonici Monographiae, 8).

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/9788374389341.02>
